

Дзюба М. А.

аспірантка Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДЕРЕВОРИТИ ЮРІЯ КУЛЬЧИЦЬКОГО

Анотація. У даній статті розглядається життя та творчість Юрія Кульчицького. Дереворити довели до досконалих якостей. На хвилі захоплення усім українським, багато уваги приділялося темі козацтва. Він чітко відображає свої задуми персонажами, або вершинами, які мчать степами.

Ключові слова: графіка, дереворити, тема, козаки, коні.

Анотация. Дзюба М.А. Деревориты Юрия Кульчицкого. В данной статье рассматривается жизнь и творчество Юрия Кульчицкого. Деревориты довели до совершенных качеств. На волне увлечения всем украинским, много внимания уделялось теме козачества. Он четко отражает свои замыслы персонажами, или всадниками, мчащихся степами.

Ключевые слова: графика, деревориты, тема, казаки, лошади.

Abstract. Dziuba M. Wood Carvings George Kulchytsky. This article examines the life and work of George Kulchytsky. Wood Carvings proved to perfect qualities. In the wake capture all Ukrainian, much attention was paid theme Cossacks. It clearly reflects his thoughts characters or riders who race steppes.

Keywords: Graphics, Wood Carvings topic Cossack horse.

Постановка проблеми. Юрій Кульчицький – художник зі Львівщини, який під час Другої Світової війни творчо працював у провінційному містечку Самбір після навчання у Краківській академії мистецтв. У часи окупації художник відсторонюється від зовнішнього світу, замикається в собі, заглиблюється у мистецьку проблематику, вивчає графіку, точніше гравюру у твердому дереві, захоплюється творчістю плеяди молодих українських графіків.

Активно включився у діяльність Товариства «Бойківщина», зокрема музею, де часто переглядав книги повні орнаментального багатства. Так у важкі часи війни художник цікавиться темою козацтва, що є символом незламної волі, сили та хоробрості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До біографічних даних та творчості художника звертався Дмитро Кравич у статті «Юрій Кульчицький із Підбужа», яка знаходиться в науковому збірнику «Бойківщина», Одрехівський В. «Юрій Кульчицький – український художник у Франції». У цих працях автори розкрили важливі аспекти із творчого життя митця. Про непересічного графіка писали й кореспонденти у газетах «Голос Самбірщини» та «Самбірські вісті». Згадується і про Ю. Кульчицького в книзі «Силуети рідного міста: на перетині історії та культури» художника Михайла Яремківа. У 1991 р. в Франції вийшов великий, прекрасно поліграфічно виконаний альбом творів нашого знаменитого земляка. В альбомі представлені твори різних періодів, вміщену тут і спогади самого художника, відгуки про його творчість низки видатних мистецтвознавців «Кульчицький Ю. Графіка, кераміка, малярство, колаж».

Метою статті є висвітлення проблематики дереворитів Ю. Кульчицького.

Результати дослідження. Народився Юрій Кульчицький 18 грудня 1912 року на Бойківщині в Підбужі біля Дрогобича в родині Петра Кульчицького і Людмили Заячківської-Кульчицької (з родини Полянських). Батько був інспектором міністерства фінансів.

До школи почав ходити в Дрогобичі, а відтак – у Самборі, де здобув середню освіту. Коли Юрію Кульчицькому виповнилося 21 рік. 1924 року родинна фундація ім. Рішарда Пісцьоровського надає здібному підліткові стипендію на весь період здобуття вищої освіти аж до завершення студій вищої школи. Юнак цікавиться мистецтвом, рисує, малює, захоплюється художніми альбомами, загалом книгами про мистецтво, творчість окремих художників тощо [2, с.285].

1933 року Юрій Кульчицький вступив до Академії мистецтв у Кракові, яку закінчив 1938 році.

Бути, однак, художником-практиком і, як то кажуть, «жити з мистецтва» в ті часи не було легко, тим паче, що у 1939 році він поселився у провінційному містечку Самборі. Тут митець здебільшого мусив шукати ще якоїсь «постійної роботи». Це переважно було викладання в навчальних закладах, або проектування мотивів на якомусь підприємстві, або праця у видавництві.

Крім педагогічної роботи активно включається в діяльність Товариства «Бойківщина», зокрема музею. Для нього виконав чимало художніх робіт, допомагав

Надійшла до редакції 17.09.2012

Івану Филипчаку у реставрації експонатів. До речі, графікою захопився саме у Самборі, переглядаючи старовинні книги [1, с.3].

Щоб повністю віддати увагу технічним проблемам гравюри Ю. Кульчицький поки що залишає малярство.

Сьогодні він показує серію гравюр на дереві. Вони гідні подиву витонченості рисунка і оригінальністю сюжетів. Своє натхнення він знаходить у спогадах про батьківщину та її минуле.

Майстерністю гравірування митець представляє цікаві постаті лицарів і жінок минулих часів. Він творить світло і тінь, даючи обличчям вираз, його вершники повні руху. Можливо це чуття руху йде від гравюри, до якої він постійно звертається. Дереворит є жанром, який він довів до досконалих якостей. Чітко відображує свої задуми персонажами, або вершниками, які мчать степами. Його графіка є сильна, – кінь виринає тут із безкінечного і є символом волі. Враження – надзвичайне, не тільки динамічне, але й метафізичне [4, с.36].

На хвилі захоплення усім українським, багато уваги приділялося і темі козацтва, як одній із найяскравіших в українській історії. Неприятливі для країни політичні обставини викликали сум за свободу і незалежністю; ці поняття знаходили своє втілення в образі козака.

Замкнувшись у собі у важкі часи, художник вважав, що у той час графіка відповідала мистецтву. Його цікавили пошуки технічних засобів. Ще у школі проф. Гардовського він дізнався про композицію, про гру форм та їх «психологію», а разом із цим про дисципліну праці та відповідальність у кожній наміченій концепції. Як у кожного молодого художника, це був час пошуків власного стилю. Відкидаючи навіювання тодішнього оточення, він захоплювався плеядою українських модерних графіків, – вони ж вивели своє мистецтво на дуже високий рівень.

Маючи деяку схильність до спектрального і уявного й зацікавлення до нашого історичного періоду – козаччини, він почав цілий цикл під назвою «Запоріжжя». Описаний у нас романтизм степу інспірував до динаміки й експресії. Гравюра на дереві збуджує любов, а той пристрасть, без яких нема бажаних обсягів, – це свого роду перемога над собою і матерією [4, с.27].

Так з'являється на світ робота «Лучники» 1939 р. – невелика за розміром дерев'яна дощечка, на якій рильцем виконано твір. Вертикальні постаті запорожців на повний зріст займають майже всю площину композиції, у центрі якої лучник, що якраз збирається випустити стрілу із лука. Решта козаків також спрямовують погляд у бік об'єкта, що в нього хоче поцілити центральний персонаж; панує настрій загальної уваги і зосередженості – це сюжетний фактор. Однак статичність, якою прийнята композиція, яку закладено в цьому не великому творі, далекому від побутовизму. Головна ідея твору – ідея величчя самоутвердження нації, епічності історії України та її величних образів. Кульчицький був зачарований нашим давнім іконним малярством, його захоплював монументалізм, тонкий

колорит, глибока образність і духовність цих величних творів. Композиція «Лучники» дещо перегукується з іконним живописом за своєю величністю і статикою [2, с.190].

Працюючи в історичному жанрі, художник зосереджував увагу не на конкретних історичних подіях та реальних особистостях, а намагався передати явище чи подію у експресивному ключі. Його персонажі – узагальнені постаті, що втілюють певні історичні образи. Наприклад, робота «Запорожець» дереворит 1939 р., у якій козак на коні займає майже всю площину композиції. Піднята передня нога коня та рука козака із шаблею передають у постаті готовність до бою. Красу вершника та його коня передано у витончених лініях та плавних вигинах складок одягу, тіла. Задній фон, як північне сяйво, оповило постать, підкреслюючи найкращі риси даного образу.

Приділялася увага і зображенню коня. Адже важливість цих тварин для козака була виражена у народних думках і піснях. Лише верхи на коні можна було наздогнати супротивника у степу, часто саме від коня залежало козацьке життя. Кінь – вірний товариш і побратим, у народній творчості стає символом волі і свободи, згадати хоча б численні зображення Козака-Мамая, де кінь є обов'язковим елементом композиції. Саме таке зображення зустрічається і у Кульчицького – «Козак Мамай», дереворит 1939 року. Легендарний український козак, який ходить по світу і допомагає людям у біді, бореться за правду і карає кривдників. Узагальнений образ козака і українців загалом у Україні в часи Козаччини. Захисник українського народу, степовик, мандрівник, воїн, мудрець, казкар і характерник в одній особі. Його образи можна було зустріти в багатьох хатах, поряд з образами святих (іконами). З іменем (назвою) тісно пов'язаний стародавнє поняття «мамаювати» (мандрувати, козакувати, вести козачий спосіб життя), «ходити на мамая» (іти навмання, куди очі дивляться). У цій графічній роботі зображено сидячого козака на передньому плані, який після виснажливої дороги присів, щоб відпочити. Граючи на бандурі, козак із заплученими очима. Його постать займає більшу половину композиції. Вище його голови на задньому плані у центрі малюнка художник зобразив основний елемент даної картини – це коня, який під тихе звучання бандури, неначе застиг серед завіси крони дерев, що зображені по обидва боки дереворита.

1943 року митець виставляється у Львові на II Виставці Співки праці українських образотворчих митців; тут експонують його дереворити із серії «Запоріжжя», які були результатом зацікавлення героїчним минулим України. Щоб краще передати настрій старовини, художник вдається до засобів деякої архаїзації форм і костюмів, повної композиційної статичності, що надає його невеликим гравюрам рис монументалізму. Духовно споріднює їх з традиціями школи Михайла Бойчука, яким тоді захоплювався митець, адже яскравою сторінкою став український авангард початку 20 століття, представлений іменами художників Олександра Богомазова, Михайла Бойчука, Анатолія Петрицького та ін. Михайло Бойчук за-

початкував новий напрям монументального мистецтва 20 століття — неовізантизм, поклавши в його основу органічне поєднання традицій давньоруського іконопису з конструктивними особливостями візантійського живопису.

Високу оцінку творам Ю. Кульчицького дала в той час наша славетна художниця Олена Кульчицька, яка невдовзі перед тим познайомилася особисто з митцем і навіть помінялися із ним відтисками дереворитів.

Не зважаючи на важкий час Кульчицький таки виставив свої роботи на огляд самбірської громади у 1943 року в клубі «Бесіда» [2, с.286].

Звісно, творчість Кульчицького ґрунтувалась не лише на візіях мистецької фантазії: для зображення історичних подій художник вивчав літописи, старовинні книги у музеї «Бойківщина»

У 1944 році через війну художник виїжджає за кордон. Без жодного конкретного задуманого про країну чи місце еміграції вони з дружиною від'їжджають до Словаччини, а потім із складними перипетіями — через Чехію до Австрії, де у 1945 року застає їх кінець війни. У подорожніх злигоднях допомагають собі рисуванням чи малюванням принагідних портретів та іншими роботами подібного характеру. Було ясно, що починається новий період в історії, новий період у творчості та мистецтві, який вимагатиме ґрунтовного переосмислення всього, що було зроблено до тепер.

Специфічною рисою фактично усіх гравюр є спробу надати композиції особливої динаміки, прагнення передати рух. У творах художника прослідковується принцип романтизму. Фактично є всі його типологічні риси — культ почуттів над розумом, звернення до народності, захоплення фольклором, шукання історичної свідомості і посилення вивчення історії, а також бажання втечі від навколишньої дійсності у минуле. Така динаміка зустрічається у деревориті «Погоня» 1948 р., який він створює, перебуваючи вже у Європі. Художник добре відчув велич козацької сили, хоробрості, прагнення до боротьби. Цей настрій він вдало передає у п'ятох вершниках, які стрімголов скачуть на конях за своїм ворогом. Робота наповнена степовим вітром, безкрайнім та вільним, який переданий у розвіяній гриві, у складках одягу, і у самих постанях, які займають більш горизонтальне положення напружено прорізаючи вир повітря, намагаючись чим по скоріше спіймати ворога.

Через чотири роки переїжджає до Парижу, де живе у містечку Буа-Кольомб, живе у середовищі, який надає йому можливості афішуватись й отримати нові творчі імпульси. Тут виконує іконостас для церкви Василіан у Бразилії [5], Бельгії а також ряд олійних та акварельних портретів [7, с.72].

Багато українців, що змушені були емігрувати, знайшли у Франції сприятливі умови для творчої роботи: серед них художники Софія Левицька, Олекса Грищенко, Василь Хмелюк, Михайло Бойчук, Микола Кричевський, Михайло Андрієнко. Париж їх щасливо надихнув своїми впливами. І серед них Юрій Кульчицький та Іванна Нижник-Винників. Його мистецтво відзначається силою кольорів, сюжетами і формами,

взятими з його минулого, постійним рухом. Твори не повторні своїми витонченими барвами, композицією.

Змалювання образу козака-вершника часто повторюється у різноманітних варіаціях — де вершник у безкрайньому степу уособлював свободу і нескореність долі. За допомогою дереворитів прагнув виразити емоційність вибраних сюжетів. Так уже в Європі він повертається до цієї теми і з'являється робота «Їздець» дереворит 1977 р. Ця вертикальна робота наповнена змістом нескоримої свободи, яка наповнює динамічну постать коня, намагаючись досягнути висі неба. Та їздець на ньому, напружено стиснувши вуздечку в руках, стримує гонор свого коня. Це зображення представляє глядачу образ сильної та вольової особистості, твердий та рішучий характер. Знову у роботі художник зобразив вітер, який переданий у розвіяних складках накидки на плечах їздця, у гриві коня, землі і неба, які оповили художній образ дереворита. Ця робота показує нам вдосконалену техніку мистця, а саме, як професійно вміє поєднувати тонкі та товсті лінії, різні по величині плями та окремі деталі, які він вирізав різцем, надаючи роботі цікавого звучання та досконалого вигляду.

У Ю. Кульчицького кожний твір відкривається як його думка і його життя. Він є проектом у розуміння Ж. П. Сарта. Він завжди містить у собі іманентне майбутнє. Тому митець виглядає молодим і приваблює. Як майстер художнього мандрування Ю. Кульчицький дає приклад багатьом молодим митцям, які вибрали свій власний шлях. Повітря з українських степів поновлює зали його виставок і розбуджує таких теперішніх малярів, які своїми інтелектуальними питаннями вбивають помаленьку мистецтво, а вони немислимо без поривань душі [4].

Юрій Петрович добре знався із Пікассо, який жив недалеко від нього. Це знайомство не могло не вплинути на митця, а тому він багато своїх картин виконав в імпресіоністському стилі.

Помер Ю. Кульчицький в Мужені 25 січня 1993 року [3].

У 1995 році була виставлена творча спадщина митця в самбірському музеї «Бойківщина», яка знайшла тут своє почесне місце [6, с.1]. У тому ж музеї, де ще у 40-х роках ХХ ст. він зацікавився козацькою тематикою, яка знайшла своє втілення у декількох графічних роботах.

Висновки. Графікою Ю. Кульчицький займався не постійно, проте саме серію дереворитів він виконав колись у невеличкому місті Самборі, у воєнні часи, які спонукали художника звернутися до теми вільної людини «Запорожці». Особливість теми, що стала предметом розгляду, залежала від історичних умов, в яких відбувався розвиток творчості мистця зазначеного періоду. Народні традиції, що були джерелом натхнення художника сприяли формуванню відчуття історизму його графіки. Це поняття стійко пов'язувалося з практичною діяльністю, спрямованою на збереження пам'яток минулого, які свідчили про величність народу, його славу історію.

Зображення вершника, його виразу обличчя, емоції, вбрання, зброя тощо, виконували роль доповнення

до фігури бойового коня, цього вірного друга воїна. Саме тому, навіть у картинах, які нібито могли продемонструвати ставлення художника до запорожців, відобразити його історичну візію щодо подій минулого, увага глядача концентрується не лише на людях, а й на конях, на їхніх досконалих рухах.

Виявлено, що героїчне минуле України він зображував і закордоном, наповнюючи численні виставки українським степовим вітром. Тут він вдосконалює свою техніку, роблячи відбитки цікавими в авторському виконанні.

Розгляд дереворитів Ю. Кульчицького та тематика його робіт матимуть практичне застосування у вивченні мистецтва краю. Так відкриваються подальші перспективи дослідження творчості художника та зіставлення із творчим доробком митців близькими за естетичними вподобаннями.

Література:

1. Костів М. Юрій Кульчицький, але не той, хто врятував Відень / М. Костів // Самбірські вісті. – 1992. – №142(342). – С. 3.
2. Крвавич Д. Юрій Кульчицький із Підбужа / Д. Крвавич // Науковий збірник. – Т.1. – Дрогобич: Добре серце, 2002. – 322с.
3. Кудрицький А. Мистецтво України. Біографічний довідник / Кудрицький А. – Київ, 1997. – 348с.
4. Кульчицький Ю. Графіка, кераміка, малярство, колаж: Альбом / Ю.Кульчицький. – Париж : [Б.Вид.], 1991. – 104с.
5. Одрехівський В. Юрій Кульчицький – український художник у Франції / В. Одрехівський // Вісник Львівської академії мистецтв. – Вип. 3. – Львів, 1994. – С. 108.
6. Тиличко І. Юрій Кульчицький повернувся у Самбір / І. Тиличко // Голос Самбірщини. – 1995. – № 39. – С. 1.
7. Яремків М. Силует рідного міста на перетині історії та культури / Упоряд. М. Яремків – Тернопіль: підручники посібники, 2012. – 128с. ISBN 978-966-07-1907-1